

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТІВ

Кожний університет має двояку природу: з одного боку, як заклад вищої освіти він є економічним агентом, з іншого – як учасник відтворення знання як мериторного блага, що володіє розвинутою системою власних внутрішніх регуляторів і правил, є інститутом.

Кожний заклад вищої освіти взаємодіє із зовнішнім для нього інституційним середовищем, тим самим впливаючи на формування інституційного механізму даної сфери. Ця функція університету спрямована не тільки назовні; вона інституційована внутрішнім середовищем, яке формує знання і культуру випускників і, як наслідок, тих сфер суспільного й економічного життя, де вони працюють надалі.

У внутрішньому інституційному середовищі університетів діють основні стейкхолдери вищої освіти: студенти, викладачі, дослідники, адміністративно-управлінський, технічний персонал і топ-менеджмент університету. Це середовище утворює рамки правил, формальних і неформальних регуляторів, традицій, в межах яких формуються внутрішні для закладу механізми керування, що сприяють або перешкоджають спільній науково-освітній діяльності стейкхолдерів, тобто основній діяльності університету.

Внутрішні механізми управління історично перших європейських університетів формувались горизонтально. Інституціалізація (право самостійно всередині закладу визначати зміст, процедури освоєння та підтвердження кваліфікації того чи іншого рівня) була умовою виживання закладу й вбудовування в систему суспільних та економічних відносин того часу. Але закритість такої форми суперечила специфіці фінансового забезпечення діяльності університету, а також розвитку освіти і науки. Розширене відтворення знання й вплив учнів на розвиток університетів зробили їх діяльність більш відкритою зовнішньому середовищу й іншим університетам.

Капіталізм перетворив освіту на розгалужену сферу економіки. З кінця XIX ст. вища освіта все більше позиціонується як третій етап навчання після початкового й середнього. Університетами стають навчальні заклади, які засновані на фундаментальній науці, інституційно оформлюючи внесок кожного вченого в цей процес через присудження власних учених ступенів і звань. У пору розробки перших освітніх програм не існувало ані «зразка» диплому, ані стандартів освіти, ані державних органів контролю даної діяльності. Надаючи власні вчені ступені й звання, університети вкладають в них

свій унікальний зміст; якість освіти й досліджень забезпечується адекватним традиціям і викликам часу внутрішнім інституційним середовищем закладу, що дозволяє контролювати й удосконалювати університетський менеджмент, і насамперед, управління академічною діяльністю. Саме підтримка традицій і розвиток власних формальних і неформальних норм є основою репутації, бранда сучасного університету з багатою історією. Конкурентоспроможність диплому забезпечується колективною працею топ-менеджерів, викладачів, дослідників, технічного персоналу, студентів і університетом у цілому як інститутом, що сприяє розвитку науки, освіти й суспільства, у тому числі завдяки інтелектуальному внеску конкретного власника кваліфікації.

Удосконалюючись, університет, здатний відтворювати зростаюче наукове знання й культуру, перестає бути закритою корпорацією, яка прагне до автаркії, а стає інститутом сучасної економіки й суспільства, здатним пристосовуватися до змін інституційного середовища.

По мірі науково-технічного, соціально-економічного розвитку господарства (відкриття фундаментальної науки впроваджуються в побут, прикладне знання все більше систематизується на науковій основі; наука стає безпосередньою продуктивною силою, інформація стає фактором виробництва) багаторазово зростає попит не просто на готові висококваліфіковані кадри, але й на освітні програми, здатні вдосконалювати компетенції вже працюючого персоналу. Такому запиту зовнішнього інституційного середовища відповідає механізм послідовних кваліфікацій / учених ступенів як підтверджувальне підвищення рівня компетенцій особистості, що вже не може засновуватися на отриманій «базовій» вищій освіті без подальшого удосконалення знань. Це сформувало попит бізнесу й науки різних сфер, а також і самого академічного сектору на навчання протягом життя. Найбільшою мірою цей попит задовольняє саме багаторівнева вища освіта, де послідовні й несуперечливі рівні кваліфікацій сполучені з додатковими освітніми програмами таким чином, щоб ставало можливим вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію.

Таким чином, урізноманітнення попиту на відповідні сучасному господарству знання і компетенції вимагає вже не просто факту існування ринку вищої освіти, а наявності ринків основних освітніх програм різних рівнів, що доповнюються програмами постійного підвищення кваліфікації. Ще однією обставиною, що потребує формування інституційного механізму багаторівневої вищої освіти є зростання масовості вищої освіти, спричинене соціально-орієнтованою політикою більшості розвинених країн.